

Dominika Dzwonkowska

"Koncepcja duszy w pismach Tertuliana", Adam Mariusz Filipowicz, Olecko 2007 : [recenzja]

Studia Ecologiae et Bioethicae 5, 575-576

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Adam Mariusz Filipowicz, *Koncepcja duszy w pismach Tertuliana*, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, Olecko 2007, ss. 272.

Rozprawa prezentuje naukę o duszy kartagińskiego autora oraz jego wkład w rozwój doktryny chrześcijańskiej. Tertulian był pierwszym łacińskim pisarzem, który podjął się całościowego przedstawienia chrześcijańskiej nauki o duszy. Jego twórczość przypada na okres silnego oddziaływania nurtów pogańskich oraz zagrożenia chrześcijaństwa herezją i gnozą. Stąd próba zbudowania koncepcji chrześcijańskiej staje się także walką o ukazania pełni prawd objawienia.

Rozdział pierwszy, zatytułowany *Kontekst historyczno-literacki nauki Tertuliana o duszy*, jest wprowadzeniem w problematykę. Autor w pierwszej kolejności wymienia dzieła Tertuliana, które poruszają badane zagadnienie. Ponadto zwraca uwagę na wpływy dominujących nurtów myślowych i religijnych epoki na myśl Tertuliana. Wyróżnia tutaj inspiracje biblijne, chrześcijańskie oraz pogańskie. Intencją Tertuliana jest przede wszystkim wypracowanie koncepcji duszy zgodnej z prawdami objawienia, stąd w pierwszej kolejności opierał swoje poglądy na Biblii i dziełach pisarzy chrześcijańskich. Niemniej nawiązywał także do filozofii, głównie do stoicyzmu oraz Platona, z którego poglądami silnie polemizował. W tym rozdziale znajduje się także analiza pojęć greckich i łacińskich związanych z zagadnieniem. Autor wykazuje, że używane przez Tertuliana terminy łacińskie – anima, animus, spiritus, mens – są wzajemnie powiązane. Nie jest to jednak relacja na płaszczyźnie semantycznej, ale wiąże się ona z relacjami, jakie zachodzą między rzeczywistościami, które oznaczają powyższe pojęcia.

W rozdziale *Poznanie i określenie duszy* Autor omawia trzy wzajemnie powiązane sposoby poznania duszy, mianowicie: filozoficzne, medyczne i chrześcijańskie. Są one omawiane według stopnia rzetelności. Poznanie filozoficzne jest poddane surowej krytyce i uznane za zwodnicze. O wiele większą wartość Tertulian przypisywał poznaniu medycznemu, uznającemu ciało za mieszkanie duszy. Jednak żadne z nich nie osiąga takiego stopnia rzetelności jak poznanie chrześcijańskie. W tym typie poznania posiadana wiedza opiera się na samej mądrości Boga, która jest gwarantem pewności tego poznania. Poznanie opiera się na najbardziej pewnym fundamencie na Objawieniu. Objawienie nie tylko nie wyklucza aktu rozumu, wręcz przeciwnie, wzmacnia rozum w odkrywaniu prawdy. Poznanie prowadzi do uzyskania definicji duszy. Autor opisuje cztery określenia duszy: przez jej substancję (jako cielesną i nieśmiertelną substancję pochodzącą od Boga), ze względu na funkcje (jako dech ożywiający ciało), ze względu na właściwości (Boskie pochodzenie) oraz opisową definicję duszy. Definicja opisowa znajdująca się w 22 rozdziale *De anima* określa „duszę jako

zrodzoną z tchnienia Bożego, nieśmiertelną, cielesną, o określonym kształcie, prostą w swej substancji, świadomą siebie, zdolną do różnorodnego rozwoju, posiadającą wolną wolę, ponoszącą odpowiedzialność za wydarzenia (podatną na doświadczenia zewnętrzne), zmienną w umiejętnościach, rozumną, władającą, otwartą na sprawy Boże, pochodzącą od jednej tylko duszy.”¹ Pojawiające się w opisie słowo „cielesna”, stało się przyczyną zarzutów o materializm. Jednak Autor rozprawy w rozdziale *Problem cielesności duszy* wykazuje, że w tym przypadku nie można mówić o materializmie w ścisłym sensie. Termin ten oznacza bowiem sprowadzenie pierwszej zasady i rzeczy z niej powstających do materii, a takiego poglądu nie można znaleźć w pismach Tertuliana. Nie uważał on materii za jedną z zasad bytu. Dla kartagińskiego autora dusza i ciało są jednością, pogląd ten jest odpowiedzią na dualizm gnostycki. Jednocześnie w przeciwieństwie do gnozy nie tylko nie potępia się ciała, ale uznaje go za równie ważny element strukturalny człowieka. Dusza jest w relacji nie tylko z ciałem, ale także ze zmysłami i władzami intelektualnymi. Problem relacji wyżej wymienionych elementów z duszą również został opisany w publikacji. Tertulian podkreśla jedność intelektu i zmysłów w aktach poznawczych oraz koncepcję wolnej woli jako władzy duszy ludzkiej. Dzięki temu człowiek ma możliwość podejmowania decyzji, ale jednocześnie ponosi konsekwencje swoich działań.

W czwartym rozdziale Autor analizuje problem pochodzenia i niesmiertelności duszy. Tertulian walcząc z heretyckimi poglądami poddaje krytyce poglądy głoszące teorię reinkarnacji i preegzystencji. Był on zwolennikiem traducjonizmu. Ale oprócz pochodzenie od jednego z rodziców istotne było także boskie pochodzenie duszy, które stanowi o jej wartości. Nieśmiertelność duszy wynika właśnie z jej boskiego pochodzenia, gdyż dusza jako tchnienie Boga nie może ulec zniszczeniu.

Nauka Tertuliana o duszy jest przede wszystkim skierowana ku walce z heretyckimi poglądami oraz służy wzmocnieniu doktryny chrześcijańskiej. Kartagiński autor jest pierwszym pisarzem, który podjął się pełnego przedstawienia nauki o duszy zgodnej z prawdami objawienia. Niniejsza monografia jest rzetelną analizą psychologii Tertuliana. Charakteryzuje ją przejrzysty, klarowny układ treści. Wyraźnie widać dobry warsztat naukowy Autora. Jest to szczególnie wartościowa publikacja dla tych, którzy chcą lepiej poznać i zrozumieć chrześcijańskie korzenie kultury europejskiej.

Dominika Dzwonkowska

¹ A. M. FILIPOWICZ, *Koncepcja duszy według Tertuliana*, Wydawnictwo Wszechnicy Mazurskiej, Olecko 2007, s. 220.